

Nr 434

Av herrar **Kellgren** och **Martinsson**, om uppräknig av vissa skulder vid inflation.

(Lika lydande med motion nr 344 i Första kammaren)

Vid långfristiga avtals anpassande till penningvärdets förändringar har man gått fram på de partiella reformernas väg. I regel har det rört sig om retroaktiva uppräknig men också om inbyggande i avtal eller lagstiftning av indexklausuler. Hit hör socialförsäkringen i olika former, såsom rätt till livränta på grund av lagen om försäkring för olycksfall i arbete, vidare familjerättsliga underhållsbidrag till frångilda och ensamstående mödrar och deras barn. Utredning har anbefallts beträffande livräntor till trafikens offer och beträffande skadeståndslivräntor till dem som drabbats av olycksfall i arbete och liknande.

Frågan är om tiden nu är mogen för en mera generell lösning av motsvarande kvarstående olösta frågor.

Ett uttryck för strävan att finna en generell lösning har varit tillsättande av en rad utredningar om detta problem. Under tiden 1951—1956 arbetade 1951 års penningvärdeundersökning, under åren 1955—1956 stabiliseringsutredningen och under 1959—1964 värdesäkringskommittén. Då i motioner föreslagits uppräknig dels av obligationer, dels av banksparande och dels av försäkringssparande har riksdagen hänvisat till att dessa frågor borde lösas i ett sammanhang och hänvisat till de nämnda utredningarnas arbete.

Den lösning som anlitats vid de partiella reformernas genomförande sammanfaller principiellt med den som värdesäkringskommittén föreslog, nämligen anlåtande av indexklausuler. Indexklausuler tillämpas sedan länge vid långfristiga avtal inom näringslivet. Vid avtal där betalning icke är bunden för längre tid till oförändrade villkor, såsom inom löne marknaden, har man löst kompensationsfrågan genom att med korta intervaller träffa nya avtal, som innehåller kompensation för inträdd och väntad prisstegring.

De grupper som ännu inte blivit föremål för kompenserande åtgärder omfattar passiva inkomsttagare, vilkas inkomster bestämts till fast periodisk betalning, ofta gällande för all framtid. I stort sett berör detta olika former för uppskjuten lön för tryggnad av individens åldersförsörjning. Grupperna skiljer sig åt beträffande de former i vilka den uppskjutna lönen sparas. Det rör sig dels om köp av livräntor, t. ex. av riks försäkringsverkets frivilliga folkpension, eller det privata försäkringsväsendets pensions- och livförsäkringar, och dels om besparingar, där åldersförsörjningen uppbäres i form av ränta å penningkapital placerat i

bank eller i obligationer och där även kapitalet är avsett att konsumeras under den återstående livstiden.

En förklaring till att dessa resterande kompensationsfrågor ännu inte lösts kan man se däri att statsmakterna först så småningom övergått till att betrakta inflationen inte såsom en tillfällig och övergående olycka utan som en mer eller mindre bestående samhällsföreteelse. I den mån denna senare uppfattning vinner utbredning ter det sig allt mindre godtagbart att låta dem som gjort besparingar för sin ålderstrygghet bära en övervägande och större del av arbetsmarknadskostnaderna än vad som kräves av andra medborgare.

Det bereder ingen svårighet att finna belägg för det berättigade i att kompensation kommer till stånd och inte heller någon svårighet att finna stöd här för i uttalanden från våra mest framskjutna politiker och jurister.

Såsom en samhällets väsentliga uppgift anses vara upprätthållande av rätts-säkerhet och tillgodoseende av jämlikhet och solidaritet bl. a. genom skydd för välförvärvade rättigheter såsom trygghetssparande för ålderdomen, för intjänt lön, för rätten att uppskjuta denna lön till ålderdomen för att då åtnjutas såsom pension.

Lönens uppskjutande till ålderdomen för ifrågavarande grupper sker genom avtal i av ålder vedertagna privaträttsliga former antingen direkt såsom lån vid placering i bank eller i obligationer eller ock indirekt såsom lån vid förvärv av liv- och pensionsförsäkringsbrev. De avtalsförhållanden som sålunda är att reglera genom index för kompensation för penningvärdets fall är avtal mellan långivare och låntagare. På detta avtalsförhållande är att tillämpa avtalsrättens grundläggande idéer att å omse sidor avtalade förmåner skall under hela avtalets löptid väga jämnt och avtalet därmed komma att överensstämma med tro och heder, så att ingen avtalspart blir lidande och heller ingen gör en oförtjänt vinst, d. v. s. en vinst som ej motsvaras av en likvärdig prestation till den andra avtalsparten. Detta samhällets vakande över att avtalsförmånerna väger jämnt är ett uttryck för jämlikhetsprincipen och för demokratiska idéer om objektiv rättvisa.

Livräntor, underhållsbidrag, pensionsförpliktelser och liknande tillhör det slags avtal som inom rättsvetenskapen betecknas såsom varaktiga värdeskulder. De intar internationellt liksom också i svensk rättsuppfattning en särställning med hänsyn till förpliktelseernas sociala karaktär. När i Tyskland efter första och andra världskriget myntväsendet återställdes skedde det en uppräknings av de varaktiga värdeskulder. Efter det andra världskriget skedde det 1948, varvid familjebidrag, pensioner och liknande tillerkändes en kurs av en ny mark mot en gammal under det att övriga fordringar omräknades med en ny mark mot 10 gamla mark. Motsvarande uppräkningsprincip har Sveriges högsta domstol tillämpat i ett ofta omnämnt rättsfall, avseende ett tyskt företags rätt till av arméförvaltningen utfäst betalning för licenser för tillverkning av mausegevär. Emellertid har det från juristhåll allmänt uttalats att dessa frågor, om uppräknings av avtalsförpliktelser, är av den ekonomiska omfattning och juridiska karaktär att de mera hör hemma hos lagstiftaren än hos lagtillämparen.

Av politiska uttalanden, som stöder kravet på rättvisa vid ett avtals tillämpning under inflation, kan man återge statsminister Tage Erlanders yttrande i valrörelsen 1958, då han anförde: »Inflationen är alltid en olycka utom för de skuldsatta. De förtjänar ju på den. Men det är fel att genom en inflation överflytta förmögenhetsvärden och inkomster mellan människor och grupper, att ändra det reella innehållet i uppgjorda avtal och förbindelser. Man skall veta vad man ger sig in på när man sluter ett ekonomiskt avtal, och därför kan inflationen aldrig vara något rimligt moment i det ekonomiska livet.» Finansministern har 1964 i direktiven för trafiklivränteutredningen anfört att för sådana livräntor frågan om värdebeständigt skydd mot inkomstbortfall bör tillmätas synnerlig vikt och därvid åberopat att trafikförsäkringen står socialförsäkringen nära, där värdesäkringsfrågan redan fått sin lösning. Justitieministern har i sitt yttrande i proposition nr 155 år 1966 om ändring av vissa underhållsbidrag anfört: »Det är angeläget att söka se till att deras (frånskilda och ensamstående mödrar och deras barn) levnadsstandard inte försämras ytterligare till följd av att underhållsbidragen minskar i värde genom prisutvecklingen.» Riksdagen har i överensstämmelse härmed infört en bestämmelse om automatisk, fortsatt höjning av underhållsbidragen.

Dessa synpunkter torde vara tillämpliga också på den form att tillgodonjuta uppskjuten arbetslön som, efter vad ovan påpekats, bygger på avtal om utlåning av den uppskjutna lönen. Beträffande den frivilliga folkpensionen övervägde statsmakterna så sent som 1962 att parallellt med den stora reformen inom den allmänna sjukförsäkringen och den allmänna pensioneringen genomföra en väsentlig utbyggnad av den frivilliga, å premiereservmetoden vilande pensionsförsäkringen — frivillig folkpension. Statsmakterna beslöt emellertid att tills vidare avstå från en genomgripande reformering av denna försäkring, och anledningen var att man ville avvakta värdesäkringskommitténs utredning om bevarandet av realvärdet av privata pensioner och livförsäkringar över huvud taget.

Den frivilliga folkpensionens fonder har till cirka nio tiondelar utlånats till rikets kommuner för bostadsbyggande. Det privata försäkringsväsendets fonder för liv- och pensionsförsäkringar är till 95 % placerade i obligationslån och andra nominella värdehandlingar. Lånen har av låntagarna huvudsakligast använts för bostadsbygge och för näringslivets behov. Den privata försäkringen, som står under samhällets kontroll och reglering, fullföljer väsentligen en social uppgift genom att möjliggöra ålderspensionering av dem som på grund av ålder faller utanför den allmänna tjänstepensioneringen. Folksamutredningen fann på sin tid att dessa privata former av försäkring var att uppfatta som anslutna till och utgörande en påbyggnad på socialförsäkringen och Folksamutredningen fann att frivillig försäkring bör tillhandahållas inom socialförsäkringens ram, bl. a. i form av frivillig pensionsförsäkring och att realvärdet av de frivilliga försäkringarnas ersättningar bör tryggas.

Den förlust i köpkraft som åsamkats den på privat väg uppskjutna åldersförsörjningen för den äldre generationen är mycket betydande. På 14 år — från

1949 till 1963 — har de fasta pensionsinkomsterna nedgått i köpkraft till en tredjedel om som jämförelse tages en lön som vid periodens början var till beloppet lika stor som pensionen. Som ett genomsnittsmått kan man ange att den gamle får betala en sparad dagsinkomst för samma förnödenheter som den unge köper med en timlön av i dag. De förbättrade folkpensionerna som i lika mån utgår till dem som åtnjuter ATP, kan inte förringa att kravet på skydd mot inkomstbortfall förtjänar att tillmätas synnerlig vikt.

Det ekonomiska förlopp som utmynnar i värdeförlusten av den uppskjutna lönen är avhängigt av den genom låneavtalet bundna räntenivån. Som exempel kan återopas att den frivilliga folkpensionens fonder vid utlåningen till rikets kommuner, enligt vad statistiken visar, tillgodogörs endast 4,17 % ränta. Pensionsfinansieringskommittén har i yttrande den 16 april 1963 funnit, att de kommunalt anställdas pensioner erfordrar en beräknad fondränta av 11 %, nämligen realränta 3 %, inflationskompensation 4,5 % och delaktighet i standardstegringen 3,5 %. En ränta av allenast 4 % är negativ i förhållande till inflationen och betyder att det är långgivaren som får betala ränta till låntagaren. Påföljden är att pensionen på angivet sätt urholkas.

Om den som betalat in premier för en frivillig folkpension i pensionshänseende skall bli jämställd med kommunalanställd måste de frivilliga folkpensionärernas fonder förräntas inte med 4 % utan med samma ränta som de kommunalt skattskyldiga betalar till kommunens pensionärer eller blivande pensionärer.

En generell lösning av de varaktiga värdeskuldernas problem förutsätter således att man lagstiftningsvägen i avtal om fast långfristig räntebetalning inför en skyldighet att reglera räntan och annan betalning efter normer som stadgats för basbelopp enligt 1962 års lag om allmän försäkring.

Så sent som vid 1966 års riksdag antog riksdagen, såsom ovan berörts, på förslag av regeringen lag om ändring av vissa underhållsbidrag (prop. nr 155). Enligt denna lag höjs till en början alla bidragsbelopp som senast bestämts före utgången av år 1965 med vissa i lagen angivna procenttal. Därefter anpassas dessa bidragsbelopp och de bidragsbelopp som senast bestämts eller bestäms efter utgången av år 1965 till förändringar i penningvärdet genom anknytning till basbeloppet enligt 1962 års lag om allmän försäkring.

Vi förmenar att denna lag bör kunna ha sin givna tillämpning på ytterligare civilrättsliga avtalsområden för att där för den berättigade parten mildra verkningar av prisstegring. Vi hemställer därför,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning beträffande övriga civilrättsliga avtal gällande varaktiga värdeskulder, vilka avtal lämpligen bör regleras på samma sätt som uppräkningsreglerna enligt lag om ändringar i underhållsbidrag föreskriver.

Stockholm den 20 januari 1967

Nils Kellgren (s)

Bo Martinsson (s)